

La genesa dil niev mied da matematica – e la situaziun pertuccont ils ulteriurs mieds en Surselva

Actualmein ei il Cantun vid translatar il niev mied da matematica dalla 4. classa els idioms. Che quei ei stau ina greva naschientscha muossa in sguard anavos. La situaziun concernent ils ulteriurs mieds d'instrucziun ei aunc adina desolata.

DA FRANCESTG FRIBERG, PRESIDENT CGRS

Decisiuns politicas davart ils mieds d'instrucziun romontschs

Il 25-08-2003 decida il Cussegl grond sco proponiu dalla Regenza el messadi dalla «Struktur- und Leistungsüberprüfung zur Sanierung des Kantonshaushaltes (SLSK)» d'edir naven da 2005 tuts mieds d'instrucziun romontschs mo pli en rumantsch grischun (rg).

Il schaner resp. fevrer 2011 ein la Pro Idioms Engiadina (PIE) e Surselva (PIS) vegnidas fundadas cul scopo da s'engaschar pils idioms sco lungatgs d'alfabetisaziun. Las duas uniuns han fatg attent che la decisiun dil Cussegl grond dil 2003 secumporti buca culla lescha. La Regenza verifichescha la decisiun e vegn alla conclusiun «dass der Lehrmittelentscheid vom August 2003 nicht weiter aufrechterhalten werden kann». El rom dalla revisiun totala dalla lescha da scola, e sebasond silla constituziun cantunala, decida il Cussegl grond sinquei ils 08-12-2011 da metter ella nova lescha da scola il passus che mieds d'instrucziun vegnien edi els lungatgs tudestg, reto-romontsch e talian. Plinavon abolescha il Cussegl grond la decisiun dil 2003, quei che munta ch'il Cantun sto puspei edir mieds d'instrucziun els idioms.

Genesa dil niev mied da matematica

Pigl onn da scola 2011/12 aveva il Cantun declarau plirs mieds d'instrucziun en rg obligatoris per tuttas scolas romontschas. Malgrad la resistenza da biaras vischnaucas e dalla Pro Idioms (PI) ei il Cantun buca staus prompts da translatar quels mieds els idioms. Sinquei ha la PI decidu d'edir il mied da mate 1 els

idioms puter, vallader e sursilvan. Tut las scolas idiomaticas han retratg quei onn da scola il mied da mate 1 dalla PI. Suenter la decisiun dil Cussegl grond dils 08-12-2011 dad edir puspei mieds d'instrucziun

els idioms, ha il Cantun cumprau il mied da mate 1 dalla PI e decidu da translatar il mied era per las ulteriuras classes primaras. Malgrad ch'il credit da 2.5 milliuns francs vegn buca a vegnir duvraus diltut, sco cuss. guv. M. Jäger ha detg ellas medias, ei il Cantun buca prompts da translatar ils discs cun fegls da lavur, clausuras ed exercezis online. Nunditgont la resistenza da tontas vischnaucas encunter mieds d'instrucziun en

Situaziun actuala pertuccont ils mieds d'instrucziun per las s

	1. Romontsch
Scoletta	- Inexistent. - Ei vegn luvrau cun da tuttas sorts fegls scaffs dallas mussadras.
1.	- «La fibla», 1997, mied elaboraus da dus scolasts. - «La fibla», 2013/2014. En elaboraziun tier la Pro Idioms Surselva (PIS).
2.	- «Lungatg 2», 2002, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1990. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch «Caricaru», 2004, adattaziun dalla ediziun originala ladina digl onn 1992. - «ACCESS 2: Grammatica ed ortografia. Leger e capir. Lectura. Crear texts. Carstgaun ed ambient»; 2012/13/14. PIS. Niev; ediziun dalla PIS.
3.	- «Lungatg 3», 2003, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1991. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch «Surpunts», 2000, adatt. ediziun originala ladina. - «ACCESS 3: Grammatica. Ortografia» 2012. Niev; ed. PIS.
4.	- «Lungatg 4», 2003, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1992. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch «Surpunts», 2000, adatt. ediziun originala ladina. - «ACCESS 4: Grammatica. Ortografia » 2012. Niev; ed. PIS.
5.	- «Lungatg 5», 2005, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1993. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: «Lectura 56», fegls sin internet. - «ACCESS 5: Grammatica. Ortografia» 2012. Niev; ed. PIS.
6.	- «Lungatg 6», 2006, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1992. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: «Lectura 56», fegls sin internet. - «ACCESS 6: Grammatica. Ortografia», 2012. Niev; ed. PIS.
7.	- «Lungatg 7, 8, 9», 2001, adattaziun da «Schweizer Sprachbuch» da 1992/1993. Cuntenta buc. Vegn struschamein duvrau. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch «Litteratura» da 1981. Antiquau. - «ACCESS 7: Gramm. Ortografia. Texts+vocabulari. Cultura» 2012/13/14. PIS. Niev; ed. PIS.
8.	- «ACCESS 8: Gramm. Ortografia. Texts+vocabulari. Cultura» 2012/13/14. PIS. En elab. PIS
9.	- «ACCESS 9: Gramm. Ortografia. Texts+vocabulari. Cultura» 2012/13/14. PIS. En elab. PIS

Ella tabella figureschan buca tut ils roms. Ei maunca surtut aunc: cant e musica, religiun/etica.

rg ein ils cudischs da geometria dalla 4.-6. cl. en rg aunc adina declarai obligatoris per tuttas scolas idiomaticas.

La situaziun davart ils mieds d'instrucziun ord vesta sursilvana

La tabella sutvart, realisada dalla PIS, muossa la situaziun davart ils mieds sursilvans. La survesta sebase oravontut sil sondadi dalla PIS dalla primavera 2011, al qual 99 scolastas e scolasts dalla

Surselva ein separticipai. Las indicaziuns davart il diever ein deducidas dil sondadi numnau, il qual muossa era ch'ils scolasts sviluppeschan u mintgin sez ni en gruppas agens fegls e mieds d'instrucziun per aschia gidar sesez. En quella paupra situaziun entscheiva la PIS igl onn 2011 culla sviluppaziun d'in mied da lungatg. Ei setracta d'in mied modern digitalisau cul num ACCESS che vegn duvraus gia oz da tuttas scolas idiomaticas dalla Surselva.

Auncallura ei la situaziun generala concernent ils mieds d'instrucziun romontschs desolata.

La Regenza ha stuiu reagir

Ils 19-11-2013 decida la Regenza da surdar alla Scola aulta pedagogica l'incumbensa d'installar ina gruppa che elaborescha in concept cumplessiv concernent ils mieds d'instrucziun romontschs. – Ei para l'alva.

colas romontschas e bilingas dalla Surselva che instrueschan egl idiom

2. Carstgaun ed ambient	3. Textil	4. Tudestg	5. Mate e geometria
<ul style="list-style-type: none"> - Inexistent. 	<ul style="list-style-type: none"> - drova ei buc 	<ul style="list-style-type: none"> - drova ei buc 	<ul style="list-style-type: none"> - drova ei buc
<ul style="list-style-type: none"> - Per bio dat ei fegls grischs dils onns 1979, 1982, 1984, 1985, 1986. Antiquau. - Per historia e geografia dat ei fegls dils onns 80. Per part vegn ei luvrau cun parts da quels mieds. Antiquau. - «Geografia en Svizra», 1994 per la 5./6. classa (original tudestg, 1992); cudisch da lavur. Antiquau. - Consequentamein vegn ei per part luvrau cun mieds/fegls creai dils scolasts sezs,... - ...ei dat scolastas e scolasts che lavuran prazialmein cun ils cudischs «Sco l'aura», «Sco la roda» e «Viver el Grischun» en rg e cun ils fegls leutier sin in DC en rg,... - ... ei dat scolastas e scolasts che lavuran prazialmein cun ils cudischs «Sco l'aura», «Sco la roda» e «Viver el Grischun» en tudestg e cun ils fegls leutier sin in DC en tudestg,... - ...per part ei vegniu fatg atgnas translaziuns neu dils mieds tudestgs ni neu dils mieds en rg: «Sco l'aura», «Sco la roda» e «Viver el Grischun». - 2. primara: cf. «ACCESS 2»! PIS. Niev; ed. PIS. 	<ul style="list-style-type: none"> - Inexistent. - per tuttas classas 1-9. - Per part vegn ei luvrau cun fegls translatai neu da «Filtric» en rg ni en tudestg. - Per part vegn ei luvrau cun fegls creai sezs. - Per part vegn ei luvrau cun la versiun en rg da «Filtric». - Per part vegn ei luvrau cun la versiun tudestga da «Filtric». - Filtric: vegn publica da PIS il schaner 2014 (translaziun ed adattaziun) Niev; ed. PIS. 	<ul style="list-style-type: none"> - drova ei buc - drova ei buc - Inexistent ord vesta romontscha per las classas 3-6! Ils davos cudischs elaborai dateschan dils onns 1986 (4. cl.), 1989 (5. cl.), 1991 (6. cl.). Consequentamein vegn ei per part luvrau cun fegls elaborai sezs,... - ...per part vegn ei luvrau cun mieds per scholars cun funs da lungatg d'austras tiaras, p.ex. cun «Pipapo» (Terchia) ni «Linda-Klasse» (Italia, Portugal),... - ...per part vegn ei luvrau cun «Sprachstarken», in mied per scholars da lungatg-mumma tudestg; memia grevs per scholars romontschs.)... - Tuts mieds numnai cuntentan buc. Tgi fa quei, tgi fa tschei. Negina cuntinuaziun. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niev mied translataus dalla PI, 2011. Niev; ed. PI. - Niev mied translataus dil Cantun cun glied dalla PI, 2012. Niev; ed. Cantun. - Niev mied translataus dil Cantun cun glied dalla PI, 2013. Niev; ed. Cantun. - Cudisch da mate da 1998 - Niev mied ei en elab. - Geometria: il Cantun oblighescha da dar cul mied en rg! Situaziun inacceptabla. - Cudisch da mate da 1999 - Geometria: il Cantun oblighescha da dar cul mied en rg! Situaziun inacceptabla. - Cudisch da mate da 1999 - Geometria: il Cantun oblighescha da dar cul mied en rg! Situaziun inacceptabla.
<ul style="list-style-type: none"> - Mied da biologia en fuorma da fegls digl onn 1989. Antiquau. - Geografia e historia ei d'instruir per tudestg. 		<ul style="list-style-type: none"> - Mieds concepiti per scholars da lieunga tudestga, sco p.ex. «Welt der Wörter». 	<ul style="list-style-type: none"> - Niev mied da matematica e geometria per tudestg.